

Odločbe s komentarji
Decisions with Commentaries

**Prikaz odločbe Sodišča v zadevi Akzo Nobel
Chemicals Ltd, Akcros Chemicals Ltd proti
Komisiji***

**Zavrnjena poklicna tajnost odvetnikov znotraj
skupine****

Prikaz obravnava nedavno odločitev velikega senata Sodišča, v kateri je le-to presojalo pritožbo družb Akzo in Akcros na odločitev Splošnega sodišča v delu, v katerem je Splošno sodišče zavrnilo zahtevo za varstvo zaupnosti korespondence z notranjim pravnim svetovalcem (t. i. *in-house lawyer*) družbe Akzo. Temeljno vprašanje zadeve je bilo, ali varstvo zaupnosti komunikacije med odvetniki in strankami, ki je v pravu EU zagotovljeno kot temeljna pravica, velja tudi za notranjo izmenjavo mnenj in informacij med poslovodstvom podjetja in v njem zaposlenim internim odvetnikom. Sodba ima velik praktičen pomen za prihodnjo uporabo in uveljavljanje konkurenčnega prava EU, njegov pomen pa se ni zmanjšal niti po tem, ko je bilo procesno pravo omejevalnih sporazumov posodobljeno z Uredbo (ES) št. 1/2003 o izvajanju pravil konkurence iz členov 81 in 82 Pogodbe (Uredba št. 1/2003; sedaj členov 101 in 102 Pogodbe o delovanju EU; PDEU).¹

Dejansko stanje

Ozadje primera je hišna preiskava, ki jo je Komisija kot organ, pristojen za konkurenco, opravila v Združenem kraljestvu februarja 2003 v poslovnih prostorih družb Akzo Nobel Chemicals Ltd (Akzo) in Akcros Chemicals Ltd

* Zadeva C-550/07 P, Akzo Nobel Chemicals Ltd, Akcros Chemicals Ltd proti Komisiji, sodba Sodišča z dne 14.9.2010, še neobjavljena v ZOdl. Opravilni številki izpodbijane sodbe sta T-125/03 in T-253/03, sodba z dne 17.9.2007.

** Komentar pripravila: dr. Janja Hojnik, docentka, Pravna fakulteta Univerze v Mariboru, Mladinska ulica 9, SI-2000, Slovenija, e-pošta: janja.hojnik@uni-mb.si

¹ UL L 1, 4.1.2003, str. 1–25.

(Akcros). Pri tem so uradniki Komisije vzeli kopije nekaterih dokumentov, za katere so zastopniki družb Akzo in Akcros menili, da jih ne bi smeli zaseči, saj je po njihovem mnenju zanje veljala poklicna tajnost. O tem je nastal spor med zadevnima družbama in Komisijo. Družbi Akzo in Akcros sta na Sodišču prve stopnje (zdaj Splošno sodišče) po eni strani vložili tožbo zoper odločbo Komisije, ki odreja preiskavo, po drugi pa zoper njeno odločbo, da v spis vloži več spornih dokumentov. Splošno sodišče je z izpodbijano sodbo zavrglo prvo tožbo kot nedopustno, drugo pa zavrnilo kot neutemeljeno. Pritožbeni postopek pred Sodiščem je zadeval izključno vprašanje, ali je Splošno sodišče pravilno zavrnilo drugo tožbo kot neutemeljeno, pri čemer sta bila sporna le še dva dokumenta, in sicer izpisa elektronskih dopisov, ki sta si jih izmenjala generalni direktor družbe Akcros in zaposleni v pravnem oddelku družbe Akzo, ki je bil hkrati vpisan v imenik odvetnikov na Nizozemskem.

Pritožnici sta navajali, da je Splošno sodišče za elektronska dopisa, ki sta bila izmenjana, napačno zavrnilo varstvo zaupnosti komunikacij med odvetniki in strankami, da je bilo kršeno načelo enakosti odvetnikov in še nekaj drugih argumentov, obravnavanih v nadaljevanju.

Sodba Sodišča

- Razlaga načela zaupnosti

Sodišče je že v zadevi *AM & S Europe proti Komisiji*² presodilo, da je treba zaupnost komunikacij med odvetniki in strankami zavarovati na ravni EU. Vendar pa je pojasnilo, da morata za to varstvo veljati dva kumulativna pogoja, in sicer:

- a) izmenjava z odvetnikom mora biti povezana z izvrševanjem strankine pravice do obrambe in
- b) izmenjava mora izvirati od neodvisnih odvetnikov, tj. odvetnikov, ki na stranko niso vezani z delovnim razmerjem.

Glede drugega pogoja je Sodišče navedlo, da zahteva glede položaja in statusa neodvisnega odvetnika, ki jo mora izpolnjevati svetovalec, od katerega izvira korespondenca, ki bi lahko bila predmet varstva, temelji na konceptu vloge odvetnika, ki velja za sooblikovalca pravosodja ter mora popolnoma neodvisno in v prednostnem interesu pravosodja zagotoviti pravno pomoč, ki jo stranka potrebuje. To varstvo na drugi strani terjaja poklicna pravila, ki se naložijo in katerih izvajanje se nadzoruje v splošnem interesu. Sodišče je v

² Zadeva 155/79, *AM & S Europe proti Komisiji*, ZOdl. 1982, str. 1575.

omenjeni zadevi navedlo tudi, da je tako dojemanje v skladu s skupno pravno tradicijo držav članic in je vsebovano tudi v pravnem redu EU.

Iz tega izhaja, da je zahteva po neodvisnosti izpolnjena, če med odvetnikom in njegovo stranko ni delovnega razmerja, tako da se varstvo na podlagi načela zaupnosti ne nanaša na izmenjave znotraj podjetja ali skupine z notranjimi odvetniki. Pojem neodvisnosti namreč ni opredeljen le pozitivno, tj. s sklicevanjem na deontološke obveznosti, temveč tudi negativno, tj. z neobstojem delovnega razmerja. Notranji odvetnik, čeprav je vpisan v imenik odvetnikov in zanj veljajo s tem povezane deontološke obveznosti, v razmerju do svojega delodajalca nima enake stopnje neodvisnosti, kot jo ima odvetnik, ki dela v zunanji odvetniški pisarni, v razmerju do svojih strank. V teh okoliščinah se lahko notranji odvetnik manj učinkovito spopada z morebitnimi nasprotji med svojimi poklicnimi dolžnostmi ter cilji svoje stranke kot zunanji odvetnik.

Glede poklicnih pravil je Sodišče ugotovilo, da poklicna pravila nizozemskega prava, ki sta jih navajali družbi Akzo in Akcros, čeprav lahko okrepijo položaj notranjega odvetnika v podjetju, kljub temu ne morejo zagotoviti neodvisnosti, ki bi bila primerljiva z neodvisnostjo zunanjega odvetnika. Ne glede na poklicno ureditev na podlagi posamičnih določb nizozemskega prava po oceni Sodišča notranjega odvetnika, ne glede na jamstva, ki jih ima pri opravljanju svojega poklica, ni mogoče izenačiti z zunanjim odvetnikom, ker prejema plačo, kar je dejstvo, ki notranjemu odvetniku že po naravi stvari ne dopušča neupoštevanja tržnih strategij njegovega delodajalca in ki tako omejuje njegovo zmožnost, da bi pri opravljanju poklica deloval neodvisno. Pri tem je Sodišče dodalo, da lahko notranjemu odvetniku na podlagi njegove pogodbe o zaposlitvi naložijo tudi opravljanje drugih nalog, in sicer, kot v tem primeru, naloge koordinatorja za konkurenčno pravo, ki lahko vplivajo na tržno politiko podjetja. Take funkcije pa lahko le okrepijo tesne vezi med odvetnikom in njegovim delodajalcem. Sodišče je na tej osnovi sklenilo, da zaradi ekonomske odvisnosti in zaradi tesnih vezi s svojim delodajalcem notranji odvetnik nima poklicne neodvisnosti, ki bi bila primerljiva s poklicno neodvisnostjo zunanjega odvetnika.

- *Razlaga načela enakega obravnavanja*

Sodišče je priznalo, da je načelo enakega obravnavanja splošno načelo prava EU, ki je opredeljeno v členih 20 in 21 Listine EU o temeljnih pravicah. To načelo zahteva, naj se primerljivi položaji ne obravnavajo različno in naj se

različni položaji ne obravnavajo enako, razen če je tako obravnavanje objektivno upravičeno.³

Pri uporabi tega načela v predmetni zadevi je Sodišče ugotovilo, da glede bistvenih značilnosti dveh skupin odvetnikov, in sicer njihovega poklicnega položaja, zaposleni odvetnik, čeprav je vpisan v imenik odvetnikov in zanj veljajo nekatere deontološke obveznosti, nima enake stopnje neodvisnosti v razmerju do svojega delodajalca, kot jo ima odvetnik, ki dela v zunanji odvetniški pisarni, do svojih strank. Ta razlika glede neodvisnosti ostane upoštevna, čeprav je nacionalni zakonodajalec, v obravnavanem primeru nizozemski, poskusil izenačiti zunanje in notranje odvetnike. Ta izenačitev se namreč nanaša le na formalno dejanje vpisa pravnika v podjetju v imenik odvetnikov in deontološke obveznosti, ki nastanejo zaradi takega vpisa. Vendar ta pravni okvir po oceni Sodišča ne spremeni ničesar glede ekonomske odvisnosti in poistovetenja odvetnika, ki je v delovnem razmerju, z njegovim podjetjem. Sodišče je torej presodilo, da je notranji odvetnik v bistveno različnem položaju kot zunanji odvetnik, tako da sta njuna položaja neprimerljiva.

- *Vpliv razvoja nacionalnih pravnih sistemov*

Družbi Akzo in Akcros sta zaradi pomembnih sprememb v pravnem okolju od leta 1982, ko je bila izdana zgoraj navedena sodba *AM & S Europe proti Komisiji*, menili, da bi moralo Splošno sodišče to sodbo glede načela zaupnosti komunikacij med odvetniki in strankami drugače razlagati. Družbi sta ocenili, da je Splošno sodišče napačno zavrnilo razširitev področja osebne uporabe načela zaupnosti z razlogom, da nacionalni pravni sistemi varstva zaupnosti komunikacij s pravnikom v podjetju ne priznavajo soglasno in jasno. Kljub neobstoju enotne težnje na nacionalni ravni bi se lahko v pravu EU sprejela pravna merila za varstvo pravice do obrambe, ki so višja od tistih, ki jih določajo nekateri nacionalni pravni redi.

Sodišče je glede tega vprašanja spomnilo, da je v svoji obrazložitvi v sodbi *AM & S Europe proti Komisiji* glede načela zaupnosti v postopkih preiskave na področju varstva konkurence poudarilo, da mora to področje prava EU upoštevati načela in pravila, ki so glede spoštovanja zaupnosti skupna pravnim sistemom držav članic, zlasti v zvezi z nekaterimi komunikacijami med odvetniki in njihovimi strankami. S tem namenom je Sodišče naredilo

³ Gl. tudi sodbe v zadevi C-344/04, *IATA in ELFAA*, ZOdl. 2006, str. I-403, tč. 95; v zadevi C-303/05, *Advocaten voor de Wereld*, ZOdl. 2007, str. I-3633, tč. 56; in v zadevi C-127/07, *Arcelor Atlantique in Lorraine in drugi*, ZOdl. 2008, str. I-9895, tč. 23.

primerjavo prava različnih držav. Sodišče je tudi navedlo, da so, čeprav je varstvo korespondence med odvetniki in njihovimi strankami splošno priznано, njegov obseg in merila za uporabo v predpisih različnih držav različna. Sodišče je na podlagi te primerjave kljub temu priznalo, da mora biti zaupnost komunikacij med odvetniki in njihovimi strankami varovana s pravom EU, če sta dva pogoja navedene sodbe izpolnjena. In čeprav je res, da sta posebno priznavanje vloge pravnika v podjetju in varstvo komunikacije z njim na podlagi načela zaupnosti leta 2004 relativno bolj razširjena kot v času izreka zgoraj navedene sodbe *AM & S proti Komisiji*, vseeno ni bilo mogoče opredeliti enotnih ali jasno večinskih teženj v pravu držav članic. Poleg tega primerjalna preučitev prava, ki jo je naredilo Splošno sodišče, kaže, da še vedno obstaja mnogo držav članic, ki pravnike v podjetju izključujejo iz varstva zaupnosti komunikacije med odvetniki in strankami. Poleg tega mnogo držav članic pravnikom v podjetjih ne dovoljuje vpisa v imenik odvetnikov in jim torej ne priznava položaja odvetnika. V zvezi s tem sta družbi Akzo in Akcros sami priznali, da pri pravnih redih držav članic ni mogoče ugotoviti nobene splošne težnje za izenačitev notranjih odvetnikov s samostojnimi. Posledično je Sodišče zaključilo, da v pravnih redih 27 držav članic EU ni mogoče odkriti nobene prevladujoče težnje v korist varovanja zaupnosti komunikacij z notranjimi odvetniki znotraj podjetja ali skupine. V teh okoliščinah po njegovi oceni nizozemskega pravnega sistema ni mogoče šteti za znanilca težnje, ki se bo uveljavila v državah članicah, niti kot upoštevni element za določitev obsega načela zaupnosti. Sodišče je torej menilo, da se pravni položaj v državah članicah EU v letih, ki so pretekla od razglasitve zgoraj navedene sodbe *AM & S Europe proti Komisiji*, ni spremenil toliko, da bi upravičil razmislek o spremembi sodne prakse v smeri priznavanja varstva zaupnosti notranjim odvetnikom.

- *Vpliv razvoja pravnega reda EU*

Družbi Akzo in Akcros sta tudi trdili, da je Splošno sodišče spregledalo, da je treba upoštevati spremembe prava EU, ki so posledica zlasti začetka veljavnosti Uredbe št. 1/2003. Po mnenju družb je namreč posodobitev postopkovnih pravil v zvezi z omejevalnimi sporazumi povečala potrebo po notranjih pravnih svetovalcih, katerih preventivne funkcije pri preprečevanju kršitev konkurenčnega prava ne bi smeli podcenjevati, saj se lahko notranji odvetniki oprejo na notranje poznavanje podjetij in njihovega poslovanja. Družbi sta tudi menili, da je izvedba programov skladnosti, ki je zaželeno za pravilno uporabo konkurenčnega prava EU, odvisna od možnosti zaupne komunikacije z notranjim odvetnikom znotraj podjetja ali skupine. Nasprotno s tem je Komisija poudarjala, da določbe Uredbe št. 1/2003 nimajo nobenega vpliva na obseg varstva zaupnosti komunikacij med odvetniki in strankami.

Sodišče je glede tega vprašanja ugotovilo, da čeprav vsebuje Uredba št. 1/2003 več sprememb postopkovnih pravil v zvezi s konkurenčnim pravom EU, ta pravila ne vsebujejo nobenega indica, na podlagi katerega bi lahko sklepali, da glede varstva zaupnosti komunikacij samostojne odvetnike izenačuje z zaposlenimi odvetniki, saj tega pravila omenjena uredba ne vsebuje. Iz določb Uredbe št. 1/2003 namreč izhaja, da lahko Komisija opravi vse potrebne preiskave podjetij in da lahko pri tem pregleda poslovne knjige in drugo poslovno dokumentacijo ne glede na obliko, v kateri je predložena, ter odvzame ali pridobi, ne glede na obliko, kopije poslovnih knjig ali te dokumentacije oz. izvlečke iz njih (člen 20). Ta uredba je torej, tako kot Uredba št. 17 – Prva uredba o izvajanju členov 85 in 86 Pogodbe⁴ (Uredba št. 17), široko opredelila pristojnosti Komisije. Kot izhaja iz uvodnih izjav Uredbe št. 1/2003, je treba učinkovito zavarovati konkurenco, saj postaja odkrivanje kršitev pravil konkurence vedno težje. Da bi zavarovali učinkovitost preiskave, pa mora imeti Komisija pooblastila za vstop v vse prostore, kjer se poslovna dokumentacija lahko hrani, tudi v zasebne.

Tako po presoji Sodišča namen Uredbe št. 1/2003 ni, da bi notranje odvetnike glede varstva zaupnosti komunikacij z njihovimi strankami izenačila z zunanjimi, temveč je namenjena razširitvi preiskovalnih pooblastil Komisije, zlasti glede listin, ki so lahko predmet preiskave. Zato sprememba postopkovnih pravil v konkurenčnem pravu, ki je posledica zlasti Uredbe št. 1/2003, prav tako ne more upravičiti spremembe sodne prakse, ki izhaja iz zgoraj navedene sodbe *AM & S Europe proti Komisiji*.

- *Pravica do obrambe*

Družbi Akzo in Akcros sta tudi navajali, da razlaga Splošnega sodišča v zvezi z obsegom varstva komunikacij med odvetniki in strankami podjetjem znižuje raven varstva pravice do obrambe. Prošnja za pravno mnenje notranjega odvetnika namreč ne more imeti enake veljave in ne more biti do polne mere koristna, če izmenjave s takim odvetnikom znotraj podjetja ali skupine niso varovane z zaupnostjo komunikacij.

Glede tega argumenta je Sodišče spomnilo, da je zagotavljanje pravice do obrambe v vseh postopkih, ki lahko privedejo do sankcij, zlasti do glob ali do periodičnih denarni kazni, temeljno načelo prava EU, ki je bilo večkrat

⁴ UL 13, 21.2.1962, str. 204–211.

poudarjeno v sodni praksi Sodišča,⁵ in je določeno v členu 48(2) Listine EU o temeljnih pravicah.

Družbi sta želeli z navajanim očitkom dokazati, da mora pravica do obrambe vsebovati možnost posvetovanja, obrambe in zastopanja s svobodno izbranim odvetnikom in da je varstvo zaupnosti komunikacij med odvetniki in strankami ne glede na poklicni položaj zadevnega odvetnika del te pravice. Glede tega je Sodišče ugotovilo, da podjetje, ko se obrne na svojega notranjega odvetnika, tega obravnava kot enega izmed svojih zaposlenih, in ne kot neodvisno tretjo osebo, ne glede na morebitne dolžnosti, ki izhajajo iz vpisa v imenik odvetnikov. Pri tem je dodalo, da tudi ob predpostavki, da pravica do svetovanja, obrambe in zastopanja velja tudi za posvetovanje z notranjimi odvetniki, ki so zaposleni v podjetju ali skupini, to glede delovanja notranjih odvetnikov ne izključuje uporabe nekaterih omejitev in pravil v zvezi z opravljanjem tega poklica, ne da bi se to štelo za poseganje v pravico do obrambe. Tako pravniki v podjetju nimajo vedno možnosti predstavljati svojega delodajalca pred vsemi nacionalnimi sodišči, čeprav ta pravila omejujejo možnosti, ki jih imajo morebitne stranke pri izbiri najprimernejšega pravnega svetovalca. Iz navedenega je Sodišče sklenilo, da mora vsak upravičenec, ki želi nasvet odvetnika, sprejeti te omejitve in pogoje, ki spadajo k opravljanju tega poklica. Te omejitve in pogoji veljajo tudi za ureditev varstva zaupnosti komunikacij med odvetniki in strankami. Posledično je Sodišče zavrnilo tudi očitek v zvezi s kršitvijo pravice do obrambe.

- *Načelo pravne varnosti*

Končno sta družbi pritožnici tudi menili, da presoja Splošnega sodišča krši načelo pravne varnosti, saj se člen 101 PDEU pogosto uporablja vzporedno z ustreznimi določbami notranjega prava. Varstvo komunikacij z notranjimi odvetniki torej ne more biti odvisno od tega, ali opravi preiskavo Komisija ali nacionalni organ, pristojen za konkurenco. Komisija je poudarjala nasprotno – tj. da bi, če načelo zaupnosti komunikacij med odvetniki in strankami, ki se uporablja pri njenih preiskavah, ne bi bilo več določeno na ravni EU, temveč v nacionalnem pravu, to povzročilo zapletene in negotove položaje za vse zainteresirane stranke, kar bi škodilo načelu pravne varnosti, na katerega se sklicujeta družbi Akzo in Akcros.

⁵ Gl. sodbe v zadevi C-194/99 P, Thyssen Stahl proti Komisiji, ZOdl. 2003, str. I-10821, tč. 30; v zadevi C-289/04 P, Showa Denko proti Komisiji, ZOdl. 2006, str. I-5859, tč. 68, in v zadevi C-3/06 P. Groupe Danone proti Komisiji, ZOdl. 2007, str. I-1331, tč. 68.

Sodišče je spomnilo, da je načelo pravne varnosti splošno načelo prava EU, ki zahteva zlasti, da so predpisi z neugodnimi posledicami za posameznike jasni in natančni in da je njihova uporaba za upravičence predvidljiva.⁶ Kljub temu je ugotovilo, da razlaga Splošnega sodišča v izpodbijani sodbi, da za izmenjave z notranjimi odvetniki znotraj podjetja ali skupine varstvo zaupnosti komunikacij pri preiskavi Komisije ne velja, ne povzroča nobene pravne negotovosti v zvezi z obsegom tega varstva. Pristojnosti Komisije na podlagi Uredbe št. 17 in Uredbe št. 1/2003 se namreč razlikujejo od pristojnosti v preiskavah, ki se lahko opravijo na nacionalni ravni. Dve vrsti postopka sta namreč posledica delitve pristojnosti med različnimi organi, pristojnimi za konkurenco. Pravila o varstvu zaupnosti komunikacij med odvetniki in strankami se lahko zaradi te delitve pristojnosti in zaradi predpisov, ki jih urejajo, razlikujejo. Glede tega je Sodišče presodilo, da pravo EU in nacionalno pravo na področju konkurence upoštevata omejevalna ravnanja z različnih vidikov. Medtem ko jih člena 101 PDEU in 102 PDEU upoštevata zaradi ovir, ki bi lahko zaradi takih ravnanj nastale za trgovino med državami članicami, izhaja vsaka nacionalna zakonodaja iz svojega pristopa in upošteva omejevalna ravnanja le v tem kontekstu. V teh pogojih imajo podjetja, katerih prostori so predmet hišne preiskave v okviru preiskave na področju konkurence, možnost ugotoviti, katere so njihove pravice in obveznosti v razmerju do pristojnih organov in katero pravo se uporablja, kot na primer glede obravnave posameznih listin, ki se lahko zasežejo tekom take preiskave, in glede tega, ali so zadevna podjetja upravičena do varstva zaupnosti komunikacij z notranjimi odvetniki. Podjetja se lahko tako torej učinkovito odzovejo glede na pristojnosti teh organov in glede na njihova konkretna pooblastila v zvezi z zasegom listin. Načelo pravne varnosti torej po oceni Sodišča ne zahteva, da se za zgoraj omenjeni vrsti postopkov uporabljajo enaka merila glede zaupnosti komunikacij med odvetniki in strankami. Zato je presodilo, da dejstvo, da je pri preiskavi Komisije varstvo komunikacij omejeno na izmenjave z zunanjimi odvetniki, ne krši načela, na katerega se sklicujeta družbi Akzo in Akcros.

Zaključek

Sodišče je torej v celoti zavrnilo pritožbo družb Akzo in Akcros na sodbo Splošnega sodišča. Odvetniška združenja po Evropi so se na obravnavano sodbo odzvala z očitki, da bo le-ta imela resne posledice za poslovanje podjetij, ki se bodo zavedala, da je lahko njihova elektronska pošta in druga

⁶ Gl. tudi sodbe v zadevi C-110/03, Belgija proti Komisiji, ZOdl. 2005, str. I-2801, tč. 30; v zadevi C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals proti Komisiji, ZOdl., str. I-4405, tč. 79, in z dne 14. januarja 2010 v zadevi C-226/08, Stadt Papenburg, še neobjavljena v ZOdl., tč. 45.

komunikacija s pravnimi službami zasežena v primeru vpada organov za varstvo konkurence. V številnih državah članicah namreč ni materialno sporno, da lahko tudi t. i. *in-house* pravniki zagotavljajo neodvisno pravno svetovanje, a Sodišče tega ni priznalo. S tem je ohranilo status quo glede tega vprašanja, tako da so gospodarske družbe še naprej v dvomih, ali bo nasvet njihovih pravnikov končal pred Komisijo, *in-house* pravniki, ki običajno zelo dobro poznajo poslovanje svoje stranke, pa so omejeni pri polni vključenosti v svetovanje glede konkurenčno-pravnih vprašanj podjetja, v katerem so zaposleni.